

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi iäkkään henkilön sosiaali- ja terveyspalvelujen saannin turvaamisesta (STM selvityksiä 2010:19)

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto (STKL) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi iäkkään henkilön sosiaali- ja terveyspalvelujen saannin turvaamisesta ja toteaa lausunnossaan erityisesti asioita, joihin on syytä kiinnittää jatkotyöstämisessä huomiota.

1. Yleistä

Jokaisella ikäihmisellä tulee olla oikeus hyvään ja laadukkaaseen hoivaan, hoitoon ja yksilöllisiin palveluihin ja siten ihmisarvoisen vanhuuden toteutumiseen. Erityisesti huomiota tulee kiinnittää heikossa asemassa, monenlaista tukea samanaikaisesti tarvitsevien ja syrjäytymisvaarassa olevien vanhusten tilanteeseen ja palvelujen turvaamiseen.

Väestörakenteessa nyt ja tulevaisuudessa tapahtuvat muutokset haastavat niin lainsäädännön kuin palvelujärjestelmänkin monella tavoin. STKL:n vuosittain julkaisema Sosiaalibarometri on osoittanut monien ihmisryhmien jäävän ilman palveluita. Ikäihmisten palvelujen osalta kunnissa on tilanne eriytynyt sikäli, että osassa kunnissa on varauduttu ikääntymisen tuomiin haasteisiin, resurssoitu ikääntyvien palveluja sekä suunnattu kehittämistyötä erityisesti näille alueille. Osassa kuntia on Sosiaalibarometrin mukaan edelleen nykyisessäkin tilanteessa vaikeuksia turvata ikäihmisten tarvitsemat palvelut.

Ikäihmisten palveluissa on edelleen paljon kehittämistarpeita, joihin tulee vastata. On vahvistettava palvelu- ja hoitosuunnitelmien tekemistä ja ihmisten osallisuutta niiden tekemisessä. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö on edellyttänyt palvelu- ja hoitosuunnitelmien tekemistä yhdessä asiakkaiden kanssa jo lähes 10 vuotta. Suunnitelmien tarkoitus on varmistaa asiakkaan kannalta tavoitteellinen ja vaikutuksia aikaansaava palveluprosessi. Sosiaalibarometri 2011 tulosten mukaan tällä hetkellä asiakkaat pääsevät osallistumaan omien palvelu- ja hoitosuunnitelmiansa tekemiseen hyvin tai melko hyvin vain 29 %:ssa terveyskeskuksista ja 44 %:ssa sosiaalitoimista. Edellä oleva merkitsee sitä, että suunnitelmiin on vaikea sitoutua eivätkä ne ohjaa työskentelyä asiakkaan hyväksi. Toimenpiteet jäävät asiakkaan kannalta irrallisiksi, tehottomiksi ja yhteiskunnan kannalta tuhlataan resursseja. STKL:n näkemyksen mukaan lainsäädännön on vielä nykyistä vahvemmin veloitettava suunnitelmien tekemiseen ja se on hyvin nostettu esille hallituksen esityksessä. Lisäksi on tarpeen kehittää myös valvontaa ja seurauksia siitä, jos lakia ei kuitenkaan noudateta.

2. Ikälain suhde muuhun lainsäädäntöön, erityisesti sosiaalihuoltolakiin

Muuttuneisiin tarpeisiin vastaamiseksi tarvitaan niin palvelujärjestelmän kuin lainsäädännönkin kehittämistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton näkemyksen mukaan nyt valittu etenemistapa, jonka mukaisesti muuttuvaan tilanteeseen pyritään vastaamaan säätämällä erillinen ikälaki, ei ole ongelmaton. Vaikka ikälailta etsitään vastausta moniin sellaisiin ongelmiin, joiden ratkaiseminen on erittäin tärkeää ja välttämätöntä, asettaa se samalla merkittäviä haasteita mm. muulle olemassa olevalle lainsäädännölle. Erityiseksi haasteeksi tulee se, että ikä ei aina kerro kyseisen henkilön toimintakyvystä tai tuen tarpeesta, vaan merkittäviä toimintakyvyn ja arjessa selviytymisen vajeita voi olla jo varhain, vaikka ei olisi kyse vammaispalvelun piiriin kuuluvista ihmisistä. STKL pitää tärkeänä selkiyttää sitä, mikä on ikälain suhde muuhun lainsäädäntöön, erityisesti valmisteilla olevaan sosiaalihuoltolakiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon nykyisestä lainsäädännöstä

esim. sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain, kansanterveyslain ja erikoissairaanhoidolain on tarkoitus turvata palvelut kaikille ikäryhmille. Useaa edellisistä on uudistettu tai ollaan uudistamassa ja myös palvelujen järjestämistä koskevan lainsäädännön uudistamistyö on käynnissä. STKL:n näkemyksen mukaan on erittäin tarpeellista arvioida tarkoin, mitä sellaista erityistä uusi ikälaki tuo ikääntyneiden palvelujen turvaamiseksi, mihin muu uudistettava lainsäädäntö ei pysty ja mitä haasteita ikälaki asettaa muun lainsäädännön uudistamiselle. Myös lakien keskinäiset suhteet vaativat täsmenämistä.

Sosiaalihuoltolakia valmistellaan asiakas- ja käyttäjälähtöisesti ja tarkastellen eri ikäisten palvelutarpeita. Tavoitteena on ollut, että sosiaalihuoltolaista tulisi vahva alaa ohjaava yleislaki. Jatkotyössä on ratkaistava se, tulevatko ikäihmisten tarpeet ja niihin vastaamisen sääntely osaksi sosiaalihuoltolakia vai onko perusteltua säätää erikseen ikälaki.

3. Ikälain ikärajan haasteellisuus

Suunnitteilla olevassa ikälaisissa ikääntyneellä tarkoitetaan yli 75-vuotiaita. Tällä määrittelyllä lain ulkopuolelle jää suuri joukko ihmisiä, jotka kunnostaan riippumatta yksilöllisesti saattavat olla niiden palvelujen tarpeessa, joita käsitellään myös ikälain yhteydessä. Kuntien on kuitenkin vastattava myös heidän palvelutarpeeseensa. Mikäli jatkossa kunnan palvelut mitoitetaan lähinnä yli 75-vuotiaiden mukaan, saattaa tällöin palvelutarpeessa olevan alle 75-vuotiaiden asiakkaiden ryhmän tarpeet jäädä osin mitoituksen ulkopuolelle. Haasteena on se, miten tämän ryhmän palvelutarpeet tulevat huomioiduksi palveluita järjestettäessä. Ihmisen toimintakyky ja tuen tarve eivät ole suorassa suhteessa ikään.

STKL näkemyksen mukaan lainsäädäntötyössä tulee kiinnittää erityistä huomiota myös uuden ikälain suhteeseen ikäihmisten palveluja koskevaan laatusuositukseen vuodelta 2008. Millä tavoin esim. laatusuositusten mukaiset suositukset henkilöstömitoituksesta tai asiakasmääristä ovat luonteeltaan sellaisia, että ne tulisi huomioida lainsäädännössä, jotta se kykenee parhaiten vastaamaan asiakkaitten palvelutarpeisiin.

4. Järjestöjen tärkeä merkitys, eri tahojen yhteistyö ja vanhusneuvostot

Esityksessä laiksi iäkkään henkilön sosiaali- ja terveystarpeiden saannin turvaamisesta 8§:ssä suunnitellaan säädettävän eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä. Eri hallinnonalojen ja toimijoiden välisen yhteistyön kehittäminen on STKL:n arvion mukaan välttämätöntä. Yhteistyön kirjaaminen lakiin sellaisenaan ei kuitenkaan valitettavasti takaa toimivan yhteistyön toteutumista. Lainsäädännön yhteydessä tulisikin pohtia, miten yhteistyön toteutuminen ja järjestäminen sekä resurssit taataan ja kuinka toteutumista valvotaan.

Ikälain useassa kohdassa mainitaan järjestöjen rooli ja yhteistyö eri järjestöjen kanssa. STKL pitää välttämättömänä, että nämä johtavat myös järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksien paranemiseen sekä siihen, että järjestöjen asiantuntemuksen hyödyntäminen huomioidaan todellisuudessa. Järjestöillä on merkittävä rooli myös palvelujen tuottajana ja sille tulee olla tulevaisuudessa tila myös yleishyödyllisenä toimintana.

Ikälain 21§:ssä suunnitellaan säädettäväksi vanhusneuvostoista. Lakiluonnoksessa pohditaan myös, sopusiko vanhusneuvostoista säätäminen paremmin kuntalakiin vai ikälakiin. STKL:n arvion mukaan toimivilla vanhusneuvostoilla on mahdollisuus tukea merkittäväällä tavalla vanhusten osallisuutta heitä itseään koskevissa asioissa. Mikäli vanhusneuvostojen on tarkoitus käsitellä ikääntyneiden asioita muillakin elämänaloilla kuin kunnan vanhustalakuissa, olisi STKL:n näkemyksen mukaan yhteys kuntalakiin hyvä olla olemassa.

5. Painopisteen siirtäminen ehkäisevään toimintaan sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen

Vanhusten palvelujen painopisteen siirtäminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä ennaltaehkäisevään toimintaan on tärkeä tavoite. Ehkäisevä toiminta ei kuitenkaan ole toteutu ilman resursseja, vaan vaatii työpanosta ja rahaa. Kysymys on työntekijöiden työn painopisteiden muuttamisesta ja siitä, että järjestöjen osaamista osataan käyttää monipuolisesti hyväksi. Ikälaissa esitetään neuvontapalvelujen sekä hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävien kotikäyntien järjestämistä, mikä on STKL:n arvion mukaan erittäin tärkeää. Kodin ulkopuolisia hoivapalveluja tullaan joka tapauksessa edelleen tarvitsemaan, kun ihmisten elinikä pitenee ja mm. muistisairaudet lisääntyvät ja lisäävät hoivan tarvetta. Tarvitaan myös ongelmien pahenemista estäviä palveluita.

Ikääntyneitä koskettavat myös mielenterveys- ja päihdeongelmat ja näiden palvelujen saatavuus on varmistettava. Lakiehdotuksesta ja sen yksityiskohtaisista perusteluista puuttuu maininta siitä, että ikääntyvän oikeus päihde- ja mielenterveyspalveluihin on taattava. Käytännössä ikääntyvän on vaikeaa päästä näihin palveluihin, joten näihin pääsyyn pitäisi velvoittaa tiukemmin kuin nyt tehdään.

6. Lain tavoitteiden toteutuminen edellyttää resursseja

Esitys laiksi iäkkään henkilön sosiaali- ja terveysturvapalvelujen saannin turvaamisesta vaati kunnolla toteutuakseen myös merkittäviä resursseja. Huomattava osa siitä tarkoittaa osaavaa henkilöstöä, joka on oikein mitoitettu jokaisessa palvelua tuottavassa yksikössä. Ilman henkilöstömitoituksen toimivuutta on hankalaa parantaa vanhustenpalvelujen tilaa kunnissa. Kokonaisvaltainen ikääntyvän tarpeisiin vastaaminen edellyttäisi sitä, että kussakin kunnassa voidaan kohdentaa joustavasti resurssit ikääntyvän väestön tarpeiden mukaan.

Lain takaamat oikeudet haastavat kuntatalouden. Palvelujen saamisen turvaaminen on asiakkaiden kannalta ensisijaista. Päätöksiä tehtäessä tulee ottaa huomioon myös niiden vaatimat lisäresurssit. Kunnille tulee STKL:n arvion mukaan varmistaa tarpeelliset resurssit lain täytäntöönpanoa varten.

Helsingissä 31.5.2011

Riitta Särkelä
toiminnanjohtaja
Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry

Juha A. Pantzar
kehitysjohtaja